

Prawo oskarżonego do obrony na tle przepisów polskiego i niemieckiego procesu karnego

The right of the accused to defend in a criminal trial on the background of the provisions of Polish and German criminal proceedings

Abstract

The subject of this work is the right of the accused to defend in a criminal trial on the background of the provisions of Polish criminal law (k.p.k.) and German criminal law – *Strafprozessordnung* (StPO). In the further part of the article, the precise interpretation was subject to art. 6 k.p.k., as well as 137-149 StPO. The interpretation of the above regulations has been made by means of an analytical and comparative method based on the views of the Polish as well as German doctrine of criminal law.

Keywords

Code of Criminal Procedure, accused, defense, barrister, court, the rule of defense rights, the right to defence, criminal law, analysis, comparison, legislator, similarities, differences, law, Poland, Germany

1. Wstęp

Tematem niniejszego opracowania jest prawo oskarżonego do obrony w procesie karnym. Prawo to zagwarantowane było już w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r.¹ Obecnie zasada ta uregulowana została w art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym to „każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania²”, a także w art. 6 kodeksu postępowania karnego³ (dalej: k.p.k), którego szczegółową

¹ Ustawa z dnia 26 sierpnia 1789 r. – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, https://rownosc.info/media/uploads/deklaracja_praw_czlowieka_i_obywatela.pdf [dostęp 21.12.2018].

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

³ Ustawa z dnia 06 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1987).

analizę odnajdziemy w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania. Jeśli natomiast odnosić się na grunt areny międzynarodowej – prawo oskarżonego do obrony zapewnione jest w art. 6 ust. 3 lit. c europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴ (dalej: EKPCz), a także w art. 14 ust. 3 lit. b Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁵ (dalej: MPPOiP). Skupiając się jednak na podjętym temacie, należy podkreślić, iż analizowane prawo gwarantują także przepisy prawa niemieckiego, a w szczególności niemiecki Kodeks postępowania karnego – *Strafprozessordnung* (dalej: StPO).

Interpretacja powyższych regulacji, oparta na metodzie opisowo-analitycznej, a także porównawczej, jak również urzeczywistnienie samej zasady prawa do obrony zostanie szczegółowo omówiona w kolejnych rozdziałach celem wykazania nie tylko różnic i podobieństw, ale dodatkowo wyjaśnienia obowiązywania tej zasady zarówno na terenie Polski, jak i Niemiec⁶.

2. Prawo do obrony w świetle polskiego kodeksu postępowania karnego

Prawo do obrony zostało ujęte przez polskiego ustawodawcę w art. 6 k.p.k., zgodnie z którym „oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć”⁷. Z uwagi na fakt, że prawo to zostało także zapewnione początkowo przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka, a następnie Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej – uważane jest ono nie tylko za podstawowe prawo przysługujące oskarżonemu w procesie karnym, stanowiące zarazem podstawę rzetelnego procesu karnego⁸, ale także jedno z fundamentalnych praw człowieka, co potwierdzone zostało także w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 02 grudnia 2015 r.⁹

Mając na uwadze treść wyżej przytoczonego przepisu, wielu autorów książek czy monografii, w tym S. Waltoś i G. Artymiak – uznaje, iż powyższa zasada obejmuje

⁴ Ustawa z dnia 04 listopada 1950 r. – Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

⁵ Ustawa z dnia 19 grudnia 1966 r. – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

⁶ J. Matan, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji*, www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/Roczniki%20AiP%20-%20pliki/Podzielone/Rocznik%20AiP%202009/Matan%20zasada.pdf [dostęp 12.12.2018].

⁷ Ustawa z dnia 06 czerwca 1997 r. – Kodeks Postępowania Karnego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1987).

⁸ R. Stefański, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I., *Komentarz do art. 1-166*, WKP 2017, LEX [dostęp: 14.12.2018].

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 02 grudnia 2015 r., III K 309/15, LEX nr 1943849 [dostęp 19.12.2018].

prawo oskarżonego do obrony swoich interesów w ciągu trwania całego procesu karnego, tj. od momentu wszczęcia postępowania karnego, a właściwie od przedstawienia zarzutów, jak również w samym postępowaniu odwoławczym, tj. do chwili wydania prawomocnego wyroku. Co więcej, jak wynika z orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, gwarancję prawa do obrony należy także odnieść do fazy postępowania poprzedzającego formalne przedstawienie zarzutów, a więc do sytuacji, w której pojawiły się uzasadnione podejrzenia popełnienia przestępstwa, poświadczone uprzednio podjętymi przez organy wymiaru sprawiedliwości czynnościami ukierunkowanymi na ściganie konkretnej osoby¹⁰. Prawo do obrony w głównej mierze skierowane jest na odpieranie oskarżenia, złożenie wyjaśnień, których celem jest oczyszczenie się ze stawianego zarzutu, czy też zmniejszenie swojej odpowiedzialności karnej. Podkreślenia wymaga, iż prawo to nie doznaje żadnych ograniczeń, bowiem sam oskarżony nie musi przedstawiać dowodów na swoją niekorzyść w związku z przysługującym jemu prawem do milczenia, a co więcej, może zeznawać nieprawdę bez ponoszenia jakiegokolwiek odpowiedzialności karnej. W tym miejscu warto wskazać, iż choć w orzecznictwie przyjęte zostało, że skorzystanie przez oskarżonego z wyżej opisanego prawa do milczenia nie może, jak zostało też wskazane, wywołać negatywnych konsekwencji, a także nie może zostać przyjęte za okoliczność obciążającą, to w rzeczywistości może ono pośrednio odebrać możliwość skorzystania przez oskarżonego z pewnych instytucji przewidzianych przez ustawodawcę, tj. m.in. nadzwyczajnego złagodzenia kary lub wystąpienia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy¹¹. Dodatkowo poza prawem do milczenia prawo do obrony obejmuje także pomoc obrońcy, którym w polskim procesie karnym może być tylko i wyłącznie – zgodnie z art. 82 kodeksu postępowania karnego – osoba uprawniona do obrony według przepisów o adwokaturze¹² lub ustawy o radcach prawnych¹³.

Kolejną ważną kwestią, którą należy zaakcentować, jest fakt, iż zasada prawa do obrony jest jedną z zasadniczych gwarancji procesowych. Polski prawodawca wyróżnił w niej dwie zasadnicze kategorie, mianowicie obronę formalną oraz obronę materialną. W tym miejscu wskazać należy, że oskarżony może skorzystać z nich łącznie lub z każdej z nich z osobna. Powyższe potwierdzone zostało przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 06 grudnia 2016 r., zgodnie z treścią którego „oskarżonemu przysługuje prawo do obrony i to zarówno w sensie formalnym, jak i w sensie materialnym, w toku całego procesu, we wszystkich jego fazach, a zatem również w postępowaniu przed sądem odwoławczym”¹⁴.

¹⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 grudnia 2012 r., K 37/11 (Dz. U. z 2012 r., poz. 1447).

¹¹ D. Świecki, *Kodeks postępowania karnego*, t I. *Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2019 [dostęp 10.12.2018].

¹² Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. o adwokaturze (Dz. U. z 2018 r., poz. 1184).

¹³ P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 37-38; ustawa z dnia 06 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2018 r., poz. 2115).

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 06 grudnia 2016 r., IV KK 242/16, LEX nr 2180104.

Obrona formalna sprowadza się w głównej mierze do korzystania przez oskarżonego zarówno z pomocy obrońcy, co daje mu możliwość ustanowienia obrońcy z wyboru (art. 83 k.p.k.), jak też zawnioskowania przez niego o przydzielenie obrońcy z urzędu (art. 78-81 § 1 k.p.k.)¹⁵. Warto wskazać, iż w tym drugim przypadku, aby rzeczony obrońca został wyznaczony z urzędu, muszą zostać spełnione jednocześnie dwie przesłanki:

- brak obrońcy ustanowionego z wyboru,
- wykazanie braku możliwości poniesienia kosztów obrony bez uszczerbku dla siebie i osób sobie najbliższych¹⁶.

Podkreślić także należy, iż samo wykazanie powyższych przesłanek nie przesądza jednak o ustanowieniu przez prezesa sądu, przewodniczącego wydziału, upoważnionego sędziego czy referendarza sądowego – obrońcy z urzędu, albowiem decyzja o jego wyznaczeniu wydawana jest dopiero po zbadaniu przez ww. organ stanu majątkowego oskarżonego w chwili złożenia przez niego przedmiotowego wniosku¹⁷. Godzi się również dodać, iż obrona formalna jest wyłącznym uprawnieniem oskarżonego, z którego to nie mogą skorzystać inne strony procesowe.

Chociaż często podkreśla się, iż realizacja prawa do obrony jest jedynie uprawnieniem, a nie obowiązkiem oskarżonego, a co za tym idzie może z niego korzystać zgodnie ze swoim zamiarem, tudzież wolą, zdarzają się przypadki, w których obrona w polskiej procedurze karnej jest obligatoryjna¹⁸. Chodzi tutaj przede wszystkim o przypadki określone wprost w art. 79 § 1 pkt 1-4 oraz § 2 i 3 k.p.k., tj. w postępowaniu karnym oskarżony musi mieć obrońcę, jeśli:

- nie ukończył lat 18,
- jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona,
- zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny,
- sąd uzna to za zasadne,
- zachodzi wątpliwość co do stanu zdrowia psychicznego oskarżonego¹⁹.

¹⁵ J. Skorupka, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 29.

¹⁶ D. Świecki, *op. cit.*, LEX/el. 2019 [dostęp 11.12.2018].

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 20.

¹⁹ Ustawa z dnia 06 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2018 r., poz. 1987).

Odnosząc się z kolei do obrony materialnej, przejawia się ona w podejmowaniu wszelkich działań w toku trwania procesu skłaniających się ku polepszeniu sytuacji oskarżonego²⁰. Jak wskazuje T. Grzegorzczak, w zakresie obrony materialnej wyróżnia się obronę merytoryczną wyrażającą się na odpieraniu przedstawianych zarzutów, a także obronę procesową polegającą na podnoszeniu uchybień i wadliwości proceduralnych wpływających na korzyść oskarżonego²¹. Ponadto prawo do obrony materialnej może przyjąć postać obrony czynnej – wyrażającej się w aktywnym uczestnictwie oskarżonego w rozprawie, przyczyniającej się do eliminowania stawianych zarzutów za pomocą składania przez oskarżonego wyjaśnień (art. 175 k.p.k.), składania wniosków o wykonanie czynności dowodowej (art. 167 k.p.k.), wypowiedziania się w zakresie przeprowadzonych dowodów (art. 370 § 1 k.p.k.), zadawania pytań przesłuchiwanym świadkom oraz biegłym (art. 367 k.p.k.), zaskarżania wydawanych w toku procesu orzeczeń (art. 425 k.p.k.)²², a także obrony biernej polegającej na milczeniu, czyli odmowie składania wyjaśnień lub też odmowie udzielenia odpowiedzi na zadane przez sąd, a także pełnomocników stron – poszczególne pytania²³.

Na koniec wskazać należy, że procesową gwarancję prawa do obrony w Polsce zapewnia – jak wskazał D. Świecki – obowiązek badania przez organy procesowe kolizji interesów w postępowaniach wieloosobowych, w sytuacjach kiedy ten sam obrońca reprezentuje sprzeczne interesy różnych oskarżonych²⁴. Powyższe wynika przede wszystkim z orzecznictwa Sądu Najwyższego, zgodnie z którym reprezentacja przez jednego z obrońców kilku oskarżonych prowadzi do naruszenia prawa do obrony, mającym z kolei istotny wpływ na treść wydanego orzeczenia²⁵. Do przedmiotowego naruszenia dochodzi również w sytuacji, gdy oskarżeni się na to godzili²⁶. Ponadto kolejną gwarancją prawidłowej obrony jest obowiązek obrońcy działania tylko i wyłącznie na korzyść oskarżonego. Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 24 listopada 1973 r., „zaniedbanie albo niewłaściwe wykonanie obowiązków przez obrońcę nie może szkodzić oskarżonemu wówczas, gdy ten jako właściwa strona w procesie żadnej winy w niedopełnieniu obowiązków przez obrońcę nie ponosi”²⁷. Niewątpliwie naruszenie zasady prawa do obrony będzie pociągało za sobą różnorakie konsekwencje – zależne od dokonanego naruszenia. Na szczególną uwagę zasługuje jednak naruszenie prawa do obrony

²⁰ A. Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 41.

²¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2014, s. 67-68.

²² D. Świecki, *op. cit.*, LEX/el. 2019 [dostęp 16.12.2018].

²³ J. Skorupka, *op. cit.*, s. 31-32.

²⁴ D. Świecki, *op. cit.*, LEX/el. 2019 [dostęp 16.12.2018].

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1980 r., II KR 163/80, OSNKW 1980/8/69.

²⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 16 czerwca 2010 r., II AKz 389/10, LEX nr 663655.

²⁷ Postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 1973 r., II KZ 220/73, OSNKW 1974/3/56, LEX nr 18732.

obligatoryjnej, której dopuszczenie się może stanowić bezwzględną przyczynę odwoławczą, bądź też względną przyczynę odwoławczą – mogącą mieć wpływ na treść wydanego w toku postępowania orzeczenia²⁸.

3. Prawo do obrony w świetle ustawy *Strafprozessordnung*

Jak zostało wskazane na samym początku opracowania, zasadę prawa do obrony na terenie Niemiec regulują przepisy niemieckiego prawa karnego proceduralnego – *Strafprozessordnung*²⁹ (dalej: StPO) z dnia 01 lutego 1877 r., a także inne ustawy z nimi powiązane, tj. prawo o ustroju sądów – *Gerichtsverfassungsgesetz*³⁰ (dalej: GVG) oraz niemieckie prawo karne – *Strafgesetzbuch*³¹ (dalej: StGB). Na wstępie podkreślić należy, iż niemiecki ustawodawca nie definiuje prawa do obrony jako samoistnej zasady procesu karnego, jak to jest w polskim procesie karnym³².

Zasada prawa do obrony została ujęta przez niemieckiego ustawodawcę w art. 137 StPO, zgodnie z którym „Recht des Beschuldigten auf Hinzuziehung eines Verteidigers:

(1) Der Beschuldigte kann sich in jeder Lage des Verfahrens des Beistandes eines Verteidigers bedienen. Die Zahl der gewählten Verteidiger darf drei nicht übersteigen.

(2) Hat der Beschuldigte einen gesetzlichen Vertreter, so kann auch dieser selbständig einen Verteidiger wählen. Absatz 1 Satz 2 gilt entsprechend”³³.

Powyższe oznacza tyle, że oskarżonemu lub jego przedstawicielowi ustawowemu przysługuje prawo do obrony w postaci obrońcy w każdej sytuacji, na każdym etapie postępowania karnego w liczbie nieprzekraczającej 3 osób. Inaczej niż w obowiązującej w Polsce ustawie k.p.k. w niemieckim procesie karnym jeden obrońca może reprezentować tylko jednego oskarżonego, nawet jeśli ich interesy się temu nie sprzeciwiają (art. 146 StPO). Bez względu jednak na powyższe obrońca ten, tak jak w zostało przyjęte przez polskiego ustawodawcę w k.p.k., może zostać ustanowiony z wyboru, jak również z urzędu.

W przeciwieństwie jednak do obowiązujących w Polsce przepisów postępowania karnego w niemieckim proceduralnym prawie karnym obrońcą ustanowionym

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 1980 r., II KR 319/79, OSNKW 1980/5-6/50, LEX nr 19632.

²⁹ Ustawa z dnia 01 lutego 1977 r. – *Strafprozeßordnung*, <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> [dostęp 14.12.2018].

³⁰ Ustawa z dnia 23 maja 1949 r. – *Gerichtsverfassungsgesetz*, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80205000.pdf> [dostęp 14.12.2018].

³¹ Ustawa z dnia 01 lutego 1977 r. – *Strafprozeßordnung*, <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> [dostęp 14.12.2018].

³² U. Hellman, *Strafprozeßrecht*, 2. Auflage, Berlin 2005, s. 139-140.

³³ Ustawa z dnia 01 lutego 1977 r. – *Strafprozeßordnung*, <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> [dostęp 15.12.2018].

z wyboru (*Wahlverteidiger*) może być nie tylko adwokat, ale także akademicki nauczyciel na wydziale prawa niemieckiej szkoły wyższej z uprawnieniami do wykonywania zawodu sędziego oraz stopnia doktora habilitowanego (art. 138 ust. 1 StPO). W niektórych przypadkach rolę obrońcy mogą także odgrywać referendarze, czyli osoby, które ukończyły studia prawnicze, jak również zdały pierwszy egzamin państwowy zwany *der erste Staatsexamen* i czynnie biorą udział w praktykach mających na celu przygotowanie do drugiego egzaminu państwowego – *das zweite Staatsexamen*, którego pozytywne zdanie gwarantuje uzyskanie prawa do wykonywania zawodu sędziego, a także, jak to jest w prawie niemieckim – jednocześnie zawodu adwokata³⁴.

W przypadku (nie tylko tak, jak w Polsce) trudnej sytuacji finansowej oskarżonego, ale również w warunkach określonych m.in. w art. 140 ust. 2 StPO, art. 397 StPO, art. 406 StPO, art. 117 ust. 4 StPO, art. 231 ust. 1-4 StPO, tj.:

- powagi czynu zarzucanego oskarżonemu popełnionego przestępstwa,
- skompilowanie stanu faktycznego i prawnego danej sprawy,
- okres aresztu przekraczającego 3 miesiące,
- choroby oskarżonego w sytuacji konieczności jego uczestnictwa w rozprawie głównej lub znacznej odległości zakładu karnego od sądu,
- braku możliwości oskarżonego do samoistnej obrony z uwagi na posiadane przez niego określone upośledzenia,
- znajdowania się oskarżonego pod wpływem alkoholu lub środków odurzających, podczas gdy jest obecność na rozprawie jest obligatoryjna – podobnie jak w obowiązującym w Polsce k.p.k., sąd wyznacza obrońcę z urzędu (*Pflichtverteidiger*), a ten z kolei zobowiązany jest do podjęcia się prowadzenia danej sprawy³⁵.

W przeciwieństwie do k.p.k. StPO nie przewiduje obrony obligatoryjnej w przypadkach określonych w art. 79 § 1-3 k.p.k. Zgodnie bowiem z art. 140 StPO obrona obligatoryjna zachodzi w przypadku, gdy:

- 1) rozprawa główna odbywa się przed wyższym sądem krajowym lub przed sądem krajowym, jako sądem pierwszej instancji,
- 2) oskarżony jest oskarżony o przestępstwo,
- 3) proces może doprowadzić do zakazu wykonywania zawodu,
- 4) obwiniony pozbawiony był wolności na podstawie zarządzenia sądu i nie został zwolniony z zakładu zamkniętego co najmniej na dwa tygodnie przed rozprawą główną,

³⁴ Ustawa z dnia 16 marca 1976 r. – *Bundesgesetzblatt (BGBl)*, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80205000.pdf> [dostęp 16.12.2018].

³⁵ Z. Barwina, *Prawo pomocy w sprawach karnych w Republice Federalnej Niemiec*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, z. 2, s. 208.

- 5) sąd może uznać za stosowne umieszczenie oskarżonego w zakładzie psychiatrycznym celem wydania opinii na temat jego stanu zdrowia,
- 6) wobec sprawcy czynu prowadzone jest postępowanie zabezpieczające,
- 7) dotychczasowy obrońca oskarżonego został wyłączony z procesu³⁶.

Warto także wskazać, iż w niemieckim procesie karnym, podobnie jak w polskim procesie karnym jest podział na obronę w ujęciu formalnym i materialnym, w takim samym znaczeniu tych pojęć. Jak zostało opisane w rozdziale 2. niniejszego opracowania – zasadnicza różnica polega jedynie na możliwości odwołania obrońcy z pełnionej przez niego funkcji, jeśli ten ma powiązania z zarzucanym oskarżonemu przestępstwem, czy też stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa oskarżonego poprzez dostarczanie mu m.in. fałszywych dowodów, alibi czy środków odurzających³⁷.

4. Podsumowanie

Gwarancja prawa do obrony zarówno w polskim, jak i w niemieckim systemie prawnym definiowana jest w sposób jednakowy, niemniej jednak w każdym z opisanych państw poszczególne jej części niekiedy się różnią. Wynika to częściowo ze standardów i tradycji przyjętych przed dany kraj, ale także samych adopcji norm prawnych.

Zaczynając od podobieństw, to zarówno w państwie niemieckim, jak i polskim zasada prawa do obrony jest mocno związana z zasadą niewinności – *in dubio pro reo*, zgodnie z którą wątpliwości niedające się usunąć w toku postępowania dowodowego sąd musi rozstrzygnąć na korzyść oskarżonego³⁸. Zasada prawa do obrony w obu państwach polega na odpieraniu przedstawianych zarzutów i może przybrać charakter obrony formalnej, polegającej na posiadaniu profesjonalnego obrońcy (z wyboru lub z urzędu) oraz charakter obrony materialnej, polegającej na aktywnym uczestnictwie w sprawie poprzez przedkładanie wszelakiego rodzaju dowodów umożliwiających oczyszczenie się ze stawianych zarzutów.

Różnice w zakresie opisywanej zasady przejawiają się w głównej mierze w obrobie obligatoryjnej (w niemieckiej ustawie StPO zakres obrony obligatoryjnej jest znacznie szerszy aniżeli w polskim kodeksie postępowania karnego), a także w zakresie zasadności ustanawiania obrońcy z urzędu. Najistotniejsza jednak różnica dotyczy osoby upoważnionej do pełnienia funkcji obrońcy w procesie karnym. Jak zostało przedstawione w rozdziale 2. niniejszego opracowania w Polsce funkcję obrońcy może pełnić

³⁶ Ustawa z dnia 01 lutego 1977 r. – *Strafprozeßordnung*, <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> [dostęp 15.12.2018].

³⁷ P. Wiliński, *op. cit.*, s. 181.

³⁸ G. Robbers, *An introduction to German law*, Baden-Baden 2002, s. 195-197.

jedynie osoba uprawniona według przepisów o adwokaturze³⁹ lub ustawy o radcach prawnych⁴⁰, StPO przewiduje jednak szersze *spectrum* w zakresie uprawnień obrończych, bowiem obrońcą może być nie tylko adwokat, ale także – jak już było przedstawione w rozdziale 3. niniejszego opracowania – nauczyciel akademicki na wydziale prawa niemieckiej szkoły wyższej z uprawnieniami do wykonywania zawodu sędziego oraz stopnia doktora habilitowanego, a także referendarz, który wypełnił wymagane przepisami warunki. Ostatnią równie znaczącą różnicą jest gwarancja ochrony prawa do obrony, której naruszenie w Polsce stanowi bezwzględną przesłankę nieważności postępowania, a której to ustawa StPO nie przewiduje.

Reasumując, wskazać należy, iż pomimo funkcjonowania w obu porównywanych państwach krajowych praw proceduralnych, kreujących pewne różnice i podobieństwa, to jednak źródła zasady prawa do obrony wywodzone są z prawa międzynarodowego, przez co prawo do obrony uznawane jest zarówno w Polsce, jak i w Niemczech za podstawową gwarancję procesową, albowiem kreuje ono w stopniu decydującym kształt i zarys postępowania w każdym jego etapie, a co za tym idzie stanowi podstawę rzetelnego procesu karnego.

³⁹ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. o adwokaturze (Dz. U. z 2018 r., poz. 1184).

⁴⁰ Ustawa z dnia 06 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2018 r., poz. 2115).

